

Németh T. Enikő: A szóbeli diskurzusok megnyilatkozáspéldányokra tagolása

Nyelvtudományi Értekezések 142. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1996. 91 p.

1. NÉMETH T. ENIKŐ munkája a szerző 1992-ben megvédett kandidátusi értekezésének rövidített és egyes részleteiben átdolgozott változata. A spontán élőbeszéd vizsgálata, amit kollokvialisztikának is neveznek, a nyelvtudomány egyik új, elméleti és alkalmazási téren egyaránt sokat ígérő ágazata. A vizsgált munka gerincét képező empirikus vizsgálat eredményei a beszélt nyelvi kutatások egyértelmű gazdagítását, továbbfejlesztését jelentik. A beszélt nyelvi kutatások számára ugyanis alapvető kérdés, hogy a beszéd-folyam miként tagolódik egységekre, hol vannak az egyes szakaszok közötti természetes határok, s ezt a tagolást milyen fogalmi apparátussal lehet megragadni. A szerző a *diskurzus* elnevezést használja mindenfajta verbális kommunikációs produktumra. Személyében munkája alapján a diskurzuselemzés sokoldalúan tájékozott, szakavatott fiatal kutatóját ismerhetjük meg.

Közismert, hogy a hangzó beszéd nyelvészeti hiteles lejegyzése, átírása igen nagy szakértelmet kívánó, rendkívül időigényes feladat. A beszélt nyelvi kutatások nemzetközi szakirodalmából csupán az angol és orosz átírási tapasztalatokra utalok, az előbbire KONTRA MIKLÓS nyomán.¹ Az orosz beszélt nyelvi szövegek intonációs átírata E. A. BRIZGUNOVA koncepcióját követi.²

A hazai kollokvialisztikában a 80-as évek derekán megindított budapesti élőnyelvi kutatások³ új fellendülést hoztak a magnetofonra rögzített beszédfelvételek hiteles rekonstruálásában. A gazdagréti kábeltelevízió felvételeire VARGA LÁSZLÓ alkalmazta először az általa kidolgozott intonációs átírat jelölési rendszerét. Ez a jelölési rendszer a hanglejtésen kívül a hangsúlyt és a szünetet is magában foglalja, s „az elhangzott beszéd átíratában külön ábra nélkül, a betűsoron alkalmazva, egyértelműen jelöli a magyar intonáció funkcionálisan jelentős legkisebb elemeit” (VARGA: 1987. 92).⁴ NÉMETH T. ENIKŐ e koncepcióra alapozva dolgozta ki saját szempontrendszerét a szóbeli diskurzusok megnyilatkozáspéldányokra tagolásában. Munkájának fő értéke nézetem szerint szemléletének és módszerének komplexitásában rejlik. Ezt a komplexitást azzal alapozza meg, hogy két irányból közelít a kitűzött kutatási feladathoz.

Az értekezés első fejezete a megnyilatkozástípussal kapcsolatos pragmatikaelméleti kérdéseket taglalja a CHOMSKY-féle nyelvelméleti keretben. A második fejezet a megnyilatkozástípus jellemzése során tett elméleti megállapításokra támaszkodva dolgozza ki azt a szempontrendszert, amelynek segítségével nagy biztonsággal meg lehet állapítani a szóbeli diskurzusok megnyilatkozáspéldányainak határait. E szempontrendszer alkalmazhatóságát a szerző egy öt órányi beszélt nyelvi korpuszon mutatja be. A komplex megközelítés másik aspektusát a vizsgálati eredmények ellenőrzése, tesztelése jelenti.

2. Vizsgáljuk meg először az értekezés komplexitásának elméleti vonatkozásait. A CHOMSKY-féle nyelvelmélet által a nyelvtudomány illetékességébe utalt három fő kérdés közül röviden az elsőt válaszolja és részletesen a harmadikat elemzi: 1) Mi alkotja egy nyelv tudását? 2) Hogyan sajátítjuk el a nyelvtudást? 3) Hogyan használjuk a nyelvtudást?

Gondolatmenete a következő. Az anyanyelvi beszélő nyelvtudásának két fő komponense van: a grammatikai és a pragmatikai kompetencia. A grammatikai kompetencia a

nyelvtudást modellálja, a pragmatikai kompetencia a nyelvtudás használatának képessége bizonyos emberi célok elérésére, mentális szükségletek kielégítésére (kommunikálás, gondolkodás, a nyelv „külső memóriaként” való használata jegyzeteléskor stb.). Ez a pragmatikai kompetencia húzódik meg valamennyi nyelvhasználati (kommunikatív, kognitív, expresszív stb.) forma mögött. A nyelvtudás az emberi elme egyik modulja, magasan szervezett kognitív rendszer.

A nyelvtudástól meg kell különböztetni a nyelv konkrét szituációban való aktuális használatát, a performanciát. Az értekezés vizsgálati anyagát képező szóbeli diskurzusok is performancijelenségek, a performancia legtipikusabb formájának, a verbális kommunikációnak a megnyilvánulásai, s mint ilyenek a kommunikációelmélet felől is megközelíthetők.

A verbális kommunikáció kutatásának főbb műhelyeit kritikailag áttekintve, a szerző egyoldalúságuk miatt bírálja a verbális kommunikáció kódmodelljét és GRICE következtetési modelljét.

Értekezésének elméleti alapjául NÉMETH T. ENIKŐ a verbális kommunikáció SPERBER és WILSON által kidolgozott komplex modelljét veszi: oszteni⁵ és következtetés, kódolás és dekódolás. A modell abból indul ki, hogy a sikeres verbális kommunikációhoz a kommunikációs partnernek meg kell értenie a kommunikátor oszteni⁵jét (nyelvi stimulusát), és fel kell ismernie informatív szándékát. A kommunikációs partner nyelvi tudására támaszkodva dekódolja a kommunikátor megnyilatkozásában kódolt nyelvi jelentést, s azt felhasználva, általános nyelvhasználati képességei, az elméjében lévő más tudásrendszerek, valamint a megnyilatkozás konkrét kontextusából származó információk segítségével következteti a megnyilatkozás adott szituációbeli jelentését. Ezzel teljesül a kommunikátor informatív szándéka. Amennyiben a partner fel is ismeri ezt az informatív szándékot, teljesül a kommunikátor kommunikatív szándéka is, tehát sikeres a verbális kommunikáció.

A verbális kommunikáció alapkérdéseinek tisztázása után a szerző a következőképpen definiálja a megnyilatkozástípust mint a pragmatikai kompetencia egységet:

$$u_t = (ins \left(\begin{matrix} ls \\ le_{int} \end{matrix} \right), pf), (c_{phys}, c_{cog}), p, t,))$$

Egy u_t megnyilatkozástípus egy olyan *ins* inskripció⁶, amelyhez egy p személy az inskripció c_{phys} fizikai kontextusára és saját c_{cog} kognitív kontextusára támaszkodva egy t időpontban egy pf pragmatikai funkcióval rendelkező ls nyelvi struktúrát vagy le_{int} lexikai egységet rendel. A „ p személy” megnevezés arra utal, hogy a definíció semleges a megnyilatkozástípus produkciójára / interpretációjára nézve. A megnyilatkozástípus konkrét nyelvhasználati formától független definíálása után a szerző részletesen jellemzi ezen egységeket a kommunikatív nyelvhasználati forma keretében mind nyelvi, mind használati szempontból.

A fizikai kontextusba a kommunikációs helyzet jegyei tartoznak, a kommunikátor és a kommunikációs partner kategóriája, társadalmi státusuk és szerepeik, egymáshoz való viszonyuk, azaz minden olyan külső körülmény, amely befolyásolhatja a megnyilatkozástípus produkcióját / interpretációját. A megnyilatkozástípusok kognitív kontextusát

az interpretátor a dekódolási és következtetési folyamatok segítségével szerzett információkból építi fel kognitív képességei működtetésével. Ezen túl azonban a sikeres kommunikációhoz szükség van arra is, hogy az interpretátornak legyenek a kommunikátoréhoz hasonló feltevései (közös háttérismeret).

3. A megnyilatkozástípusok nyelvi jellemzése a grammatika által generált jól formált mondatok segítségével történik. A mondattal való egybevetethetőség szempontjából a megnyilatkozástípusok két csoportra oszthatók: a mondattal kapcsolatba hozhatók rendelkeznek valamilyen *ls* nyelvi struktúrával, a mondattal kapcsolatba nem hozhatók mindegyike egy *le_{int}* lexikai egységből állnak, azaz csak indulatszók vagy indulatszó értékű idiómákat tartalmaznak.

A mondattal kapcsolatba hozható megnyilatkozástípusok nyelvi formája háromféle lehet: (A) a megnyilatkozástípus mondat formájú, azaz szintaktikai szerkezete és lexikai állománya teljes egészében megegyezik egy jól formált mondatéval, (B) a megnyilatkozástípus nem mondat formájú, a mondathoz képest a nyelvhasználatra utaló, lexikálisan is megjelenő plusz elemet tartalmaz, (C) a megnyilatkozástípus hiányos a jól formált mondatok szintaktikai szerkezetével összevetve. Az (A) eset trivialisával szemben, például (a) *Kérsz egy szelet tortát?*, nem triviális a (B), hogy például (b) *Vagy még is kérsz egy szelet tortát?* mondattal kapcsolatba hozható, de nem mondat formájú megnyilatkozás. Ennek az a magyarázata, hogy a (b)-ben megjelenő, a nyelvhasználatra utaló pragmatikai funkciójú elemeket a grammatika nem generálhat, mivel a grammatika a nyelvtudást, és nem a nyelvhasználat képességét modellálja. A (b) tehát nem lehet mondat, hanem csak megnyilatkozástípus, illetve a konkrét beszédhelyzetben, például a következő diskurzuselőzménnyel megnyilatkozáspéldány: *Hallottam, hogy még mindig fogyókúrázol. Nem is nagyon kínállak sütitel. Vagy még is kérsz egy szelet tortát?* Az ilyen megnyilatkozáspéldányok általában egy, kifejezetten pragmatikai funkciót betöltő kötőszóval kezdődnek. Így egy kötőszó pragmatikai funkciójának a megállapítása egyben az új megnyilatkozáspéldány kezdetét, illetve az előző megnyilatkozáspéldány lezárását is jelenti. A pragmatikai kötőszók hatékonyan használhatók fel a szóbeli diskurzusok megnyilatkozáspéldányokra tagolásában.

A (C) szerint vannak olyan megnyilatkozástípusok, amelyek a jól formált mondatok szintaktikai struktúráját alapul véve hiányosnak minősülnek. Köztudott, hogy a mondatokra való visszavezethetőség az a tulajdonság, amely alapján elkülönülnek egymástól a hiányos és az úgynevezett tagolatlan megnyilatkozások. Tagolatlanok, azaz nem vezethetők vissza mondatokra a megszólítások, a mondatzókból (indulatszókból, felelő- és tagadószókból) álló megnyilatkozások, a társadalmi érintkezés nyomán kialakult, egy-egy nyelvközösségen belül határozott kommunikatív szerepet betöltő, de tagolt formát nem mutató köszönés-, üdvözlő és búcsúformák stb. Az ilyen megnyilatkozástípusok az egyetlen *le_{int}* lexikai egységből álló megnyilatkozástípusokhoz tartoznak. A hagyományosan tagolatlannak minősített *A táskám!*, *A kalapom!* –féle, érzelmmel ejtett „egyszavas” megnyilatkozásokról meggyőzően mutatja ki a szerző, hogy azok valójában főnévi csoportok, tehát a mondat szerkezetének összetevői, ezért nem lehet tagolatlanoknak tekinteni őket. A *Gólya!* –féle, valóban egyszavas megnyilatkozásokról is kimutatja a mondattal való kapcsolatot, rámutatva, hogy a magyar nyelv generatív grammatikai szabályai megengedik determináns nélküli főnév szintaktikai összetevőként való előfordulását.

4. Az értekezés első fejezetét a megnyilatkozástípusok pragmatikai funkciójának bemutatása zárja. A kommunikatív nyelvhasználati formában a megnyilatkozástípusok nyelvi formájuktól függetlenül egy adott kontextusban mindig rendelkeznek valamilyen *pf* pragmatikai funkcióval, amely négy funkcióból tevődik össze: $pf = (f_{lit} f_{ip} f_{ill} f_{att})$. Az f_{lit} a szó szerinti értelmezhetőség funkciója. A mondattal kapcsolatba hozható megnyilatkozástípusokat egy adott kommunikatív kontextusban lehet szó szerint és csakis úgy használni / érteni, illetve lehet nem (vagy nem csak) szó szerint használni / érteni. A mondattal kapcsolatba nem hozható megnyilatkozástípusoknak pragmatikai funkciójuk az elsődleges, szemantikai jelentésről és a hozzá kapcsolódó f_{lit} funkcióról esetükben nem beszélhetünk. Az f_{lit} értéke egyébként nem ad semmiféle információt a megnyilatkozáspéldány határára vonatkozóan. Ezzel szemben az f_{ip} , az f_{ill} és az f_{att} értékeinek, illetve összekapcsolhatóságuknak / összeférhetetlenségüknek vannak olyan, gyakran lexikai jelölői, amelyek felhasználhatók a diskurzusok megnyilatkozáspéldányokra tagolásában. Tekintsük át ezeket az értékeket.

Az f_{ip} a megnyilatkozástípusok interperszonális funkcióját jelöli, amely háromféle lehet: a kommunikátor és partnere közötti kommunikációs kapcsolat létrehozása, fenntartása és megszüntetése. Triviális, hogy a diskurzusok megnyilatkozáspéldányai e három interperszonális érték közül egyszerre csak egyvel rendelkezhetnek. Ezért ha a diskurzus elemzése során két különböző interperszonális értéket tudunk azonosítani, akkor e két különböző értéket hordozó nyelvi elemeknek két különálló megnyilatkozáspéldányt kell alkotniuk. Az egyes interperszonális értékeknek vannak sztereotip nyelvi kifejezőeszközeik. Ezek közé tartoznak többek között a diskurzus folytatását is jelző pragmatikai kötőszók, amelyek azonban nemcsak a kommunikációs kapcsolat fenntartásának az eszközei, hanem a megnyilatkozáspéldányok illokúciós értékeinek az összekapcsolódását is mutatják.

Az f_{ill} a megnyilatkozástípusok illokúciós funkcióját jelöli. A kommunikatív nyelvhasználati formában a megnyilatkozástípusoknak példányként való használatával a kommunikátor lényegében egy-egy beszédettet is megvalósít. A diskurzusokban a megnyilatkozáspéldányok a koherenciaviszonyok segítségével kapcsolódnak össze komplex egységekké. A beszédettek koherenciájának jelölésében a pragmatikai kötőszók játszanak fontos szerepet, amelyek általában új megnyilatkozáspéldányok élén állnak. A szóbeli diskurzusok tagolásához az intonációs szempontok és a mondatokkal való kapcsolatba hozhatóság mellett a pragmatikai kötőszók nyújtják a legtöbb információt. A vizsgált korpusz alapján a szerző a következő 16 pragmatikai funkciójú kötőszó elemzését végzi el: *vagyis, illetve, és, meg, aztán, különben, egyébként, mégpedig, sőt, hát, de, vagy, úgy, tehát, mert, mivel*. E pragmatikai kötőszók konkrét használatait egy-egy központi interpretációból vezeti le.

A megnyilatkozástípusok pragmatikai funkciójának negyedik összetevőjét, az f_{att} -ot a szerző a nyelvészeti hagyományt követve beszélői attitűdként értelmezi: az f_{att} a kommunikátornak a megnyilatkozástípus által leírt tényálláshoz való viszonyát fejezi ki. Az f_{att} értékének meghatározásához változatos nyelvi eszköztár áll rendelkezésre: a mondatfajták és jelölőik, módosítószók, módosító mondatrészek, partikulák, az intonáció stb. A mondatfajtákhoz kapcsolódó attitűdökön (alapmodalitás) kívül a megnyilatkozástípusokkal természetesen kifejeződhetnek a beszélő más attitűdjei is, például a sajnálkozás szubjektív modális attitűdje, a *Sajnos elkéstünk* –féle megnyilatkozásokban, illetve a

tényállás bizonyosságára / bizonytalanságára vonatkozó attitűd, amelyet tudásmodalitásnak is nevezhetünk. Például: *Biztosan (valószínűleg) elkéstünk. A sajnós, biztosan, valószínűleg* módosítószók által kifejezett, a H. MOLNÁR ILONÁtól kiegészítő modalitásnak⁷ nevezett beszélői attitűdök összeegyeztethetők a kijelentő attitűddel és egymással. *A Sajnós biztosan elkéstünk, Sajnós valószínűleg elkéstünk.* –féle megnyilatkozásokban egyfajta „modális polifónia” tükröződik. Vannak azonban össze nem egyeztethető attitűdök is, amelyek nem fordulhatnak elő egy megnyilatkozástípuson belül, például **Biztosan talán elkéstünk.* Éppen emiatt lehet felhasználni a beszélői attitűdöket kifejező módosítószókat a szóbeli diskurzusok tagolásában.

Az értekezés második fejezete a kommunikatív nyelvhasználati forma keretében a szóbeli diskurzusok megnyilatkozáspéldányokra tagolásának problémáival foglalkozik. Az itt leírt empirikus vizsgálat valóban szervesen illeszkedik az első fejezetben bemutatott elméleti keretbe. Az értekezés legnagyobb erősségét és legfontosabb értékét éppen e szerves alkalmazásban látom. Miután az értekezés elméleti keretét főntebb részletesen bemutatam – utalva a főbb alkalmazási kérdésekre is –, a korpuszvizsgálat részleteire nem térek ki, az elemzés menetét csupán főbb vonalában vázolom.

A vizsgált korpusz öt órányi beszélt nyelvi anyag, lejegyezve 189 gépelt oldal, amely nyolc adatközlővel készített interjúból származik. A határmegállapításhoz szükséges előkészületek első lépéseként NÉMETH T. ENIKŐ kiszűrte a korpuszból a nyelvi, nyelvhasználati funkcióval nem rendelkező „beszédzavarokat”, hezitációkat. Négy fő hezitációs típust különböztet meg, melyek a következők: ismétlés, téves kezdés, kitöltött szünet és kitöltetlen szünet. A szünetprozodémák és hezitációs kitöltetlen szünetek külön jelölésével tovább is fejleszti VARGA LÁSZLÓ alapul vett átírási rendszerét.

A hezitációk kiszűrése után, illetve azzal párhuzamosan elkészítette a vizsgált korpusz intonációs átíratát. Az átírat funkcionális szempontú, a magyar nyelvközösség által konvencionizált prozódiai mintákra támaszkodik, figyelmen kívül hagyva az interjúalanyok egyéni orgánumból fakadó eltéréseket. A dallam-, a hangsúly- és a szünetprozodémák jelölése az úgynevezett elsőfokú intonációs átírat. A szerző tapasztalata szerint ez általában elegendő információt ad a diskurzusok megnyilatkozáspéldányokra tagolásához, ezért a magasságprozodémák jelölését is tartalmazó másodfokú intonációs átírat elkészítése csak különleges esetekben szükséges. VARGÁval egyezően az intonáció egységének a hangmagassági változásokból előálló, minimálisan egyetlen szótagból összetevődő szerkezetet, a dallamhidat (DH) tekinti. A DH-t a DH-határ zárja. A DH-határokon általában szünet mutatkozik, bár a szünet nem szükséges feltétele egy DH lezáródásának.

A DH-nak egyetlen kötelező része van, a karakter, amely a DH utolsó főhangsúlyos szótagjával kezdődik, jellegzetes hanglejtésformával, a karakterdallammal rendelkezik, és a DH végéig tart. A magyarban hétféle karakterdallamot lehet megkülönböztetni: eső, félig eső, eső–emelkedő, eső–emelkedő–eső, emelkedő, ereszkedő és emelkedő–eső dallamot. A dallamok tisztázása a főhangsúlyos szótagok bejelölése után történt meg. A harmadik lépés a szünetek helyének megállapítása volt, majd az intonációs átírat elkészítésének utolsó lépéseként a DH-határok bejelölése történt meg.

Az intonációs átírat elkészítése után a szerző a bemutatott elméleti keretnek megfelelően végzi el az interjúk megnyilatkozáspéldányokra tagolását nyelvi és nyelvhasználati szempontokat egyaránt figyelembe véve. Tagolási szempontból az intonációnak a meg-

nyilatkozáspéldányok végét, illetve az új megnyilatkozások kezdetét jelző aspektusa fontos, a prozodémák közül pedig a karakterdallamoknak és szünetprozodémáknak van kiemelt szerepük. A DH-határok intonációs szempontú vizsgálatát a mondattal való egybevetés nyelvi szempontja követte, s végül az elemzés a pragmatikai szempontok bevonásával zárult. Ennek menete a következő: az interszónális funkció felhasználása a határkijelölésben, a beszédtekst koherenciájának feltárása és a pragmatikai kötőszók felhasználása, s végül az attitudinális funkció felhasználása a határkijelölésben. E szempontok alapján a megnyilatkozáspéldányok 79 százalékánál sikerült biztosan megállapítani a határt, 21 százalékban a tagolás mikéntje közömbös volt.

A kidolgozott szempontrendszer adekvátságának ellenőrzésére a szerző saját határkijelöléseit (magyar anyanyelvű) egyetemi hallgatókkal teszteltette oly módon, hogy a nyolc interjú egy-egy oldalnyi központozás nélküli részletét összesen 637 hallgató kapta kézhez, és az eredeti magnetofonfelvételeket összesen négyszer meghallgatva bejelölték a megnyilatkozáshatárokat. A szerző által biztosnak tartott határokat átlagban a hallgatók 87 százaléka erősítette meg, míg a közömbös határhelyeken a hallgatók 31 százaléka húzott vonalat, tehát a hallgatók által elvégzett szövegtagolás messzemenően igazolta a szerzőét, s ez egyszersmind igazolja a vizsgálat elméleti keretét is.

6. A magyar kollokvialisztikában ilyen komplex elméletre támaszkodó adekvát vizsgálati módszer nem ismeretes, s ez nemzetközi szempontból is figyelemre méltó. Az értekezés formai szempontból kiemelkedő értékei: rendkívül áttekinthető, arányos szerkezete, feszes és pontos nyelvhasználata, a kutatástörténeti előzmények mintaszerűen ökonomikus bemutatása. NÉMETH T. ENIKŐ személyében a kollokvialisztika kitűnően felkészült, invenciózus és ígéretes fiatal kutatóját ismerhetjük meg.

Jegyzetek

1. KONTRA MIKLÓS: Szöveglejegyzési és elemzési kérdésekről a gazdagréti felvételek kapcsán. In: KONTRA MIKLÓS (szerk.): *Beszélt nyelvi tanulmányok*. Linguistica. Series A Studia et Dissertationes, I. MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest, 1988. 59-75.
A londoni Survey of English Usage készítői félmillió szövegszónyi beszélt nyelvi korpuszt írtak le a helyesírás szabályai szerint, de prozódiai jelöléssel. A lejegyzők kétdiplomás szakemberek, zenei és angol nyelvészeti diplomájuk van. Egy 757 szövegszónyi korpuszrészlet ellenőrzésére egy tapasztalt nyelvész 200 percet fordított, átlagosan tehát 1 perc alatt nem egészen 4 szónyi szöveg átíratát ellenőrizte (i. m. 73).
2. Русская разговорная речь. Тексты (отв. ред. Е.А. Земская и Л.А. Капанадзе), М., 1978.
A mintegy 270 oldalas beszélt nyelvi szöveglejegyzésből nagy időigénye miatt csak megközelítőleg 50 oldal az intonációs átírat, s ebből 20 oldalnyi szöveg fonetikai átírat is tartalmaz.
3. A témáról vö. KONTRA MIKLÓS: Budapesti élőnyelvi kutatások. *Magyar Tudomány*, 1990. 5. 512-520.
A magyarországi beszélt nyelvi kutatásokról vö. KISS JENŐ: Észrevételek a magyar beszélt nyelvi kutatásokról. *MNy.* 88. 1992. 157-168.
4. VARGA LÁSZLÓ: Prozodémák a magyar beszédben és jelölésük az intonációs átíratban. Műhelymunkák a nyelvészet és társtudományai köréből. III. MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest, 1987. 91-119.

5. Az *osztrenzió* műszó a filozófiai, logikai irodalomból származik, rámutatással, felsorolással, megadott definíciót jelent.
6. A nyelvfilozófiai irodalomból átvett *inszkripció* műszó valamilyen fizikai médiumbeli szimbólumsort jelent.
7. H. MOLNÁR ILONA: Módosító szók és módosító mondatrészek a mai magyar nyelvben. *NyudÉrt.* 60. Budapest, 1968.

A modalitás nyelvészeti és logikai értelmezéséről vö. KIEFER FERENC: Modalitás. *Linguistica – Series C – Relations*, 1. MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest, 1990.

Szalamin Edit

Tolcsvai Nagy Gábor: A magyar nyelv stilisztikája
Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1996. 281 p.

TOLCSVAI NAGY GÁBOR kötete a mai stilisztika, a mai stíluselméletek problémáinak, nagy és nyitott kérdéseinek a kitűnő összegezője és sok mindenben továbbfejlesztője, oly annyira továbbfejlesztője, hogy egy új stíluselmélet, stíluselméleti szintézis alapozásának, körvonalazásának is tekinthetjük a könyvét. Nagy tehát a fejlődési távlat.

1. Könyvének tartalmáról és céljáról a szerző a bevezető fejezetben tájékoztat. Kiindulópontja a meglévő kaotikus helyzet, amiről a szakirodalomban egyre gyakrabban beszélnek, és rendszerint „összefoglalóan azokra a stílusmagyarázati módokra utalnak, amelyek egymásnak ellentmondanak, amelyek valamilyen belső ellentmondást tartalmaznak, vagy amelyek definiálatlan, homályos jelentésű fogalmakat használnak, s ezáltal diffüzzá, kevésbé vagy nehezen értelmezhetővé teszik a stílust magyarázó szöveget” (7).

Ennek a helyzetnek a taglalása alapján a szerző arra a következtetésre jut, hogy stilisztikát többféleképpen lehet írni, a stílust is többféleképpen lehet bemutatni. Ezzel a lehetőséggel él könyvében és könyvével a szerző, és ezt célként így fogalmazza meg: mint oly sok más tudomány esetében, „stilisztikát is többféleképpen lehet írni”, de azt is hangsúlyozza, hogy „a többféleségből ezúttal természetesen egy változatot tudunk adni” (7), ami nem más, mint a legfontosabb kérdéseknek egy meghatározott elméleti keretben való taglalása. És ez a biztosítéka annak is, hogy így el lehet kerülni a dogmatizálódás veszélyét. A többféleségről szólva – szerintünk jogosan – még azt is megjegyzi, hogy ehhez a többféleséghez „a magyar földrajzi és szellemi tájakon még mindig kevésbé szoktunk hozzá” (7), mint másutt, főleg a német, a francia, némileg az angol stilisztikában, ahol gyakori az elméleti és gyakorlati összefoglalás, és így a problématerületet hozzáférhetővé lehet tenni.

A többféleségnek ezzel a mindenképpen produktív felfogásával függ össze az elérendő cél is, az tudniillik, hogy „nem végleges válaszokra kell törekedni, hanem lehetőleg jó kérdéseket kell föltenni” (8), ami persze azt is feltételezi, hogy kérdésessé kell tenni az eddigi kutatások alapföltevéseit.

A bevezető fejezetben felvetett kérdések közül még azt szeretném kiemelni, hogy TOLCSVAI stíluselméleti munkájának miért adta ezt a címet: *A magyar nyelv stilisztikája*. Ezt a szerzőnek az a felfogása magyarázza, hogy az anyanyelvi beszélő működtetni képes a stílusra vonatkozó tudását, következésképpen a stilisztikának ezt az anyanyelvi tudást